

УДК 35.082.7

Я. Ф. Радийш,
 д. н. з держ. упр., професор,
 Національна академія державного управління при Президентові України
 О. В. Кожухар,
 слухач,
 Національна академія державного управління при Президентові України

РОЛЬ ЖІНКИ В ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ)

Ya. Radysh,
 Doctor of public administration, professor,
 O. Kozhukhar,
 applicant, Dept. of Public Health, National Academy of Public Administration under the President of Ukraine

THE ROLE OF WOMEN IN PUBLIC ADMINISTRATION:
 FOREIGN EXPERIENCE (LITERATURE REVIEW)

У статті, на основі аналізу низки літературних джерел українських та зарубіжних авторів, досліджено роль жінки у державному управлінні.

The role of women in public administration was investigated in the article, based on analysis of a number of written works by Ukrainian and foreign authors.

Ключові слова: історія, жінка, державне управління, зарубіжний досвід, жінки-політики, жінки-президенти.

Key words: history, woman, public administration, foreign experience, female politicians, women presidents.

Там, де розлад, ми повернемо гармонію. Там, де помилки, ми скажемо правду. Там, де сумніви, ми повернемо віру. А там, де відчай, ми принесемо надію.

Із виступу-молитви Маргарет Тетчер після призначення її прем'єр-міністром.

"Немає більш ефективного інструменту розвитку, ніж розширення прав і можливостей жінок"

Кофі Аннан

ВСТУП

Жінки... Багато великих мислителів впродовж століть безуспішно ламали голову над тим, в чому полягає природа жінки, в чому сутність її почуття і вчинків. Але до сьогоднішнього дня так ніхто і не зміг розгадати цю таємницю. Адже кожна жінка сама по собі індивідуальна як за своїм характером, так і за зовнішністю, тому й не існує певних законів для всіх представниць прекрасної половини людства. Кожна жінка має свою історію, а історії найзнаменитіших, відомих і великих жінок іноді зберігаються протягом століть і обростають легендами. Одні жінки залишили великий слід в історії людства, інші ж досі залишаються еталоном краси.

Протягом багатьох століть люди оспівували та прославляли в піснях і віршах образ матері-берегині чи коханої жінки, благословляючи її ім'я. Деякі філософи вважали, що доля жінки — у домашньому господарюванні та материнстві. На їхній погляд, жінка не здатна до великих справ і почуттів. Але українки вже багато століть виявляють і велич почуттів, і талант материнства, і велич справ.

Життя й громадська діяльність мудрої та справедливої княгині Ольги вивели Русь на світову арену. Саме ця жінка змусила державних мужів рахуватися з інтересами її країни, поважати їх.

Весь світ знає про вродливу українську дівчину, яка полонила серце молодого султана Сулеймана і стала всемогутньою Роксоланою. Перебуваючи далеко за межами рідної України, вона сприяла розвитку національної культури, дбала про добробут народу.

Автори поділяють думку Р. Пилипця про те, що найболючішою втратою для кожного народу є втрата історичної пам'яті, яка з діда-прадіда передавалась від покоління до покоління й була основою у вихованні національної самосвідомості. "... Народ живе саме завдяки міцному зв'язку часів, безперервності традицій, великій силі історії...", — наголошував відомий український прозаїк, лауреат Державних премій, автор кількох десятків романів — Павло Загребельний [3].

Кажуть, що історія пишеться чоловіками. Але чому? Де голоси половини людства, не вже жінки ні на що не вплива-

ли? Як переконливо засвідчують результати наших досліджень, надзвичайно важлива роль в історії належить і жінкам.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

На важливості наукового пошуку щодо виявлення ролі та місця жінок у державному управлінні наголошують дослідники цієї проблеми: С. Висоцький, П. Гай-Нижник, О. Козуля, І. Кузич-Березовський, Ол. Луговий, А. Махінько, Т. Мельник. Але попри велику кількість ґрунтовних наукових і науково-практичних досліджень у цій сфері (зокрема, 2, 4—7, 10]), багато аспектів, які стосуються зарубіжного досвіду щодо ролі та місця жінок у державному управлінні, ще недостатньо опрацьовані. Відтак, необхідність теоретичного обґрунтування щодо участі жінок у державному управлінні зарубіжних країн з метою використання виявленого позитивного досвіду в Україні й зумовлюють актуальність теми даного дослідження.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є виявлення зарубіжного досвіду щодо ролі та місця жінок у державному управлінні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Із давніх-давен колесо історії обертало чоловіки. А чи далеко до них жінкам? Якщо уважно вдивитися в минуле, то відповідь буде негативна. Воїни, державні діячки, спортсменки ні в чому не поступалися представникам чоловічої частини роду людського.

ЖІНКИ — ЗАХИСНИКИ ВІТЧИЗНИ

Впродовж усієї історії людства було немало жінок, які служили і воювали за свою країну нарівні з чоловіками.

Найвідомішою жінкою-політиком і воїном античного світу по праву вважається цариця-адмірал Клеопатра VII Філопатор (69—30 рр. до н. е.). Вона пройшла яскравий життєвий шлях, повний воєн, інтриг, авантур і стала останньою царицею з Птолемеїв: династії, яка впродовж трьох століть правила Єгиптом. Клеопатра вирізнялась природною красою, грацією і на той час стала найвідомішою жінкою планети. Їй були притаманні освіченість і глибоке політичне мислення.

У середньовічній Франції найвідомішою стала славнозвісна Орлеанська діва — Жанна д'Арк (1412—1431 рр.), вправний військовий стратег, яку у 20 столітті було оголошено католицькою святою.

З самого дитинства у неї були видіння від Бога, які їй пророчили долю військового командира і рятівника батьківщини від англійців. Уже у 17 років вона робить вдале пророчтво про зміну військової ситуації, після чого командири влаштовують їй зустріч з Карлом VII, на якого д'Арк справляє сильне враження. Зустріч закінчується успішно — вона отримала лицарські обладунки і вирушила рятувати Орлеан, де за допомогою вмілого бачення поля бою отримувє низку перемог. За бездоганні якості воєначальника та військові успіхи Карл VII нагороджує Жанну д'Арк дворянським титулом.

Але один із наступних військових походів закінчується невдачею — д'Арк потрапляє в полон, де її було звинуваче-

но в єресі через невизнання Генріха VI, противника Карла VII і ставленника англійців, легітимним королем.

Як свідчать протоколи, що висвітлювали судовий процес, Орлеанська Діва володіла неабияким інтелектом. На судовому процесі їй влаштували логічну пастку питанням "Чи знаходиться вона у божій милості?". Тогочасна церква дотримувалася того, що жодна людина не може бути певною у божій милості, тож, ствердна відповідь означала б доведення єресі, а заперечення — визнання вини у святотатстві проти "легітимного" короля.

Відповідь Жанни д'Арк була такою: "Якщо ні, то хай Бог візьме мене в свою милість, а, якщо так, то хай Бог і надалі тримає мене". Обвинувачення було заведено у глухий кут, однак, це не врятувало від її смерті — інквізиція засудила Жанну д'Арк на смерть.

Навіть у патріархальному суспільстві античності та середніх віках жінкам вдавалося проявляти себе як у бойових мистецтвах, так і в управлінні державою. Вони тримали меч, не поступаючись чоловікам у спритності, захоплювали престולי й керували, перевершуючи всіх у кмітливості й волі до влади. А найвідомішими серед них були войовничі амазонки.

Історики вважають, що саме українські землі були батьківщиною амазонок. Адже в античному світі ця територія називалась Скіфією, тож, скіфи, предки українців, виплекали народ амазонок. За словами Есхіла і Гомера, це плем'я зосереджувалося на узбережжі Криму, сама ж назва "амазонки" походить від іранського слова ha-mazan — "жінка воїн".

Древньогрецька міфологія зображує амазонок як народ, який складався виключно з жінок, дуже войовничий, з особливим державним устроєм. Цим войовничим жінкам вдалося захопити частину Європи й Малої Азії, де ними були засновані Ефес і Смірна. З чоловіками вступали у зв'язок виключно з метою відтворення потомства. "Коли у них народжувались хлопчики, їх убивали. Дівчаток вони виховували за своїм прикладом, не привчаючи їх ні до ледарства, ні до прядіння вовни, а до зброї, до коней, до полювання. Ще в ранньому віці у дівчат прибирали праву молочну залозу, аби вона не заважала стріляти з лука", — пише римський історик Марк Юніан Юстин [11].

Фу Хао — перша в історії Китаю жінка-воєначальник. Патріархальне й глибоко консервативне суспільство Китаю дуже тяжко сприймало зміни суспільного ладу, особливо коли це стосувалося ролі жінки. Однак легендарна Фу Хао (жила у XII ст. до н. е.) мала вплив не тільки на політику, а й на армію. Попри те, що вона була лише однією з 60 дружин царя Ву Діна, ця китаянка зуміла досягти поважного стану. За свідченнями істориків, вона вела військові кампанії проти лютих ворогів своєї батьківщини. Окрім військових справ була жрицею і зробила багато важливих пророчств, які рятували країну і царя. Доказом великої слави і шани слугує місце її захоронення — розкішна гробниця з різними видами військової зброї, бронзовим посудом й письмовими свідченнями її поважного стану [11].

Але якщо про Клеопатру, амазонок¹, Марфу Посадницю та Жанну Д'Арк маємо інформації вдосталь, то існує й багато таких жінок, яких історія незаслужено призабула.

¹ Амазонки в гр. міфології відоме своєю войовничістю плем'я жінок, які мешкали на узбережжі Чорного моря, створили виключно жіноче суспільство, яким управляли цариці (Іпполіта, Пентесілея) [9, с. 46]. Наукові знахідки та історичні документи підтверджують, що колись на наших землях, зокрема, на Поліссі існували цілі полки жінок-воїнів. Загони амазонок брали участь у бою проти візантійського царя Цимісхія 22 липня 971 року. Коли вони почули, що князя Святослава поранено, то подвоїли свою одчайдушність, забули про обережність і увірвалися в Конону, де стояв імператор Цимісхій. Володарку "амазонської рати" називали Славунею." Про країну амазонок розповів відомий письменник і громадський діяч Сергій Плачинда у своїй книзі-есе "Лебедія". На теренах України-Руси жіночі бойові загони косачок, яких греки називали амазонками (тобто безгрудими), були вправними вершниками, хоробрими і витривалими. Вони добре володіли мечем, бойовою сокирою, списом, луком і стрілою. Поряд із військовими справами займалися і скотарством (надто дбали про коней), мисливством, рибальством, хліборобством та ремісництвом. Гіппократ, який ретельно вивчав народну медицину амазонок, писав, що вони лише калічили хлопчаків, аби не дати їм можливості згодом воювати проти жінок [8].

Саме тому автори вирішили розповісти й про деяких із тих призабутих жінок, які своїми подвигами виділяються серед інших представниць жіночої статі.

Роза Шаніна (Друга світова війна: перша жінка-снайпер, яка нагороджена орденом Слави); Едіт Кевелл (Перша світова війна: британська медсестра, яка працювала у Червоному Хресті в Брюсселі. Едіт Кевелл допомогла понад двом сотням солдатів перебраться в нейтральні Нідерланди. Кевелл німці заарештували, засудили і розстріляли); Марі Марвінгт (Перша світова війна: надівши чоловічу одягу, Марі приєдналася до полку піхоти, пізніше працювала медичною сестрою, а потім стала першою жінкою-пілотом бомбардувальника); Констанція Маркевич (Ірландська війна за незалежність: графиня К. Маркевич була важливою фігурою в парламенті Ірландії та однією з перших жінок-міністрів у світі. Під час Ірландської війни за незалежність вона відіграла ключову роль у відомому Пасхальному повстанні: лейтенант Маркевич особисто керувала зведенням барикад. У 1922 р. вона брала участь у війні на стороні республіканців); Марія Гертрудіс Боканегра (Мексиканська війна за незалежність: Марія народилася в 1765 році в багатій іспанській сім'ї. На початку Мексиканської війни за незалежність Марія стала на захист батьківщини, допомагаючи своєму чоловікові-військовослужбовцеві. Під час цієї війни вона втратила і чоловіка, і сина, і сама незабаром опинилася в полоні. Відсидівши в тюрмі біля року, Марія Боканегра так і не погодилась співпрацювати з ворогом, а тому була визнана у державній зраді та розстріляна); Джинні "Дженни" Кермерон (Якобітські війни: багато жінок того часу підтримували якобітські повстання, але Дженні Камерон була найвідомішою фігурою. Молода дівчина з Единбурга боролася за принца Карла Стюарта і фактично стала однією із найзнаменитіших учасниць тих подій. З початком повстання вона збрала 250 чоловіків і направила їх з ними на підтримку принца, залишаючись з ним до поразки у замку Стерлінг, а потім, потрапивши в полон, провела дев'ять місяців у тюрмі); Августина Доменек (Війна на Піренейському півострові: іспанка Августина Доменек, відома також під ім'ям Августина де Арагон, стала настільки знаменитою, що сам лорд Байрон написав про неї поему. Жила Августина в Сарагосі, місті, захопленні якого планувалося одним із останніх. У червні 1808 р. під час жорстокого бою за міськими воротами Августина особисто розстріляла передній фланг французів із гармати. Ця сцена була настільки патріотичною, що солдати і мирні жителі впродовж тривалого часу утримували місто); Флора Сандес (Перша світова війна: Флора Сандес була єдиною жінкою, яка офіційно служила в армії. У 1908 р. вона стала однією з перших жінок, які отримали посвідчення водія. З початком війни у Європі, Флора Сандес записалася на курси Червоного Хреста, а потім із групою інших медичних сестер відправилась у Сербію на роботу у військовому госпіталі. В подальшому вона була зарахована рядовим у сербську армію, де швидко дослужилась до офіцерського звання, отримавши під своє командування сербський "Залізний полк". За особливу хоробрість Флора Сандес отримала найвищу військову нагороду Сербії).

На нашу думку, наведена вище інформація, заставляє добре задуматись над відомим стереотипом про жінок як про слабу половину людства...

ЖІНКИ — ПРЕЗИДЕНТИ

Як відомо, жінки у стародавні часи нерідко ставали правителями держав. Але отримували вони владу, як правило, в результаті спадку, або завоювання. Результати нашої роз-

відки свідчать про те, що і в сучасному світі жінок, які "...відважились прийняти президентський пост, не так вже і мало" [2].

25 лютого 1986 року Корасон Акіно стала президентом Філіппін. Посаду глави країни Акіно обіймала впродовж шести років, за цей час на Філіппінах були проведені судово-аграрна і конституційна реформи. Вона намагалася керувати країною, запроваджуючи політику примирення, але відчувала сильний тиск як справа (військової хунти), так і зліва (комуністичні виступи). Її земельна реформа була неадекватною. У роки президентства Акіно на Філіппінах було зроблено сім невдалих спроб військового перевороту. У 1986 році Корасон Акіно була названа журналом The Time "жінкою року". У 1999 році The Time включив Акіно в список найвпливовіших людей Азії XX-го століття.

За роки правління Корасон іспанська мова на Філіппінах — основна письмова і літературна мова країни протягом майже 400 років іспанського володарювання, практично вийшла з вжитку і була замінена англійською. На Філіппінах вважають, що Карасон Акіно сама і свідомо пішла на пониження статусу іспанської мови, образившись на генерала Маркоса, який під час прес-конференції пожартував над Корасон, сказавши по-іспанськи: "Corazon — si, aqui- no" (в розумінні: "серце у неї є, а ось розуму бракує").

Акція з відродження іспанської мови в країні почалася лише у 2008 р., коли президентом Філіппін була Глорія Макапагал-Арройо³.

У 2000 р. Фінляндію очолила Тарья Халонен. Окрім політичної кар'єри президент Фінляндії захоплюється плаванням та образотворчим мистецтвом (живопис та графіка).

Фінляндія одна з найперших країн світу, в якій узаконили виборчі права жінок. Це трапилося ще в 1906р., а вже через рік у парламенті з'явилася перша жінка-депутат. Сьогодні відсоток жінок у фінській парламенті складає близько 40. Але представників жіночих організацій не задовольняє таке співвідношення, вони прагнуть мати 50% на 50%. Цікаво, що у Фінляндії знайшла силу політика, яка підкреслює схожість чоловіка та жінки, а гендерна відмінність отримує негативне тлумачення.

Впродовж 2001 року "біля керма" відразу двох країн стали жінки. У результаті Другої народної революції Філіппіни очолила Глорія Макапагал-Арройо, ставши 14-м президентом цієї країни. Її правління тривало впродовж майже 10 років — з 2001 р. до 2010 р., а 2005 р. журнал Forbes включив Глорію Макапагал-Арройо до п'ятірки найвпливовіших жінок світу⁴.

10 травня 2010 року відбулися чергові президентські вибори на Філіппінах. Глорія Макапагал-Арройо не брала в них участь як кандидат.

Другою жінкою-президентом у 2001 р. стала Діа Пермата Мегаваті Сетіаваті Сукарнопутрі, очоливши свою рідну Індонезію. Її президентство тривало до 2004 р.

У 2005 році в Ліберії на президентських виборах перемогла Елен Джонсон-Серліф, яка перебувала на цьому посту впродовж 10 років. За свій характер і рішучість її часто порівнювали з Маргарет Тетчер. У 2011 р. пані Елен Джонсон-Серліф була відзначена Нобелівською премією миру.

Президентом Чилі у 2006 році стала Вероніка Мішель Бачелет і керувала цією країною впродовж 4-х років. Авторам публікації — лікарям за фахом — приємно відзначити, що Мішель — дипломований медик-хірург та епідеміолог, у свій час вона також вивчала військову стратегію. Мішель Бачелет окрім рідної іспанської мови володіє німецькою,

² Якобіти, прихильники Якова II Стюарта та його нащадків, що претендували на англійський та шотландський престол; противники правління Вільгельма III Оранського та ганноверської династії; підняли повстання у Шотландії 1715, 1719 та 1745 — 1746 рр., що були придушені [9, с. 1543].

³ Глорія Макапагал-Арройо впродовж 1998—2001 рр. була віце-президентом Філіппін.

⁴ Глорія Макапагал-Арройо була названа четвертою за впливовістю жінкою світу після держсекретаря США Кондолізі Райс, віце-прем'єра КНР У І та прем'єр-міністра України Юлії Тимошенко.

англійською, португальською та французькою мовами. Також навчилася непогано говорити російською, коли жила у Східній Німеччині.

Для консервативного чилійського суспільства пані Бачелет представляє собою новий тип політичного лідера. Вона в розлученні, в неї троє дорослих дітей від двох різних чоловіків. У відношенні релігії вона вважає себе агностиком.

У 2007 році Швейцарія отримала свого нового президента — Мишлін Кальмі-Рей. Слід наголосити на тому, що президент Швейцарської Конфедерації обирається із семи членів Федеральної Ради (уряд) терміном на один рік без права обрання на другий термін. Президент цієї країни одночасно являється головою уряду.

У цьому ж році президентами ще двох країн стали жінки: Індію очолила Пратібха Патіл, а в Аргентині президентом стала Христина Елізабет Фернандес де Кіршнер, змінивши на цьому посту свого чоловіка. Слід наголосити на тому, що пані Христина — друга жінка-президент Аргентини (першою була Ісабель Перон), яка на президентському посту змінила свого чоловіка.

У 2009 році на президентський пост Литви заступила Даля Грибаускайте. Як стверджують автори використаних нами інформаційних джерел, президент Литви "Дама серйозна — володіє чорним поясом з карате" [2].

У 2009 році президентом Швейцарії стала Доріс Лойтхард.

7 квітня 2011 р. президентом Косово обрано жінку-поліцейського Атифете Яхьягу.

Разом із 2011 роком прийшли зміни й на Південну півкулю нашої планети. Президентом Бразилії стала Ділма Русеф — бразилійка з болгарським корінням. У житті цієї жінки, яка відстоювала ідею збройної боротьби проти військової диктатури мали місце і арешти, і утримання в тюрмі, і навіть катування" [2].

ЖІНКИ-ПРЕМ'ЄР-МІНІСТРИ, ДЕРЖАВНІ СЕКРЕТАРІ, КЕРІВНИКИ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Політична кар'єра прем'єр-міністра Хорватії Ядранка Косор розпочалася у 1995 р., коли вона була обрана до хорватського парламенту. 3 липня 2006 р. її було призначено виконуючим обов'язки прем'єр-міністра, а вже 26 липня 2006 р. парламент Хорватії проголосував за призначення Косор прем'єр-міністром. Ядранка Косор — третя жінка в історії Хорватії, яка очолила уряд цієї країни, якщо відлік вести з часів голів Виконавчої ради Соціалістичної Республіки Хорватії. Але в історії незалежної Хорватії — вона перша жінка, яка була призначена на цю посаду. У 2009 р. Ядранка Косор балотувалася на пост президента Хорватії, але уступила в другому турі экс-президенту Степату Месичу.

Ядранка Косор — лауреат премії "Золоте перо" від Спілки хорватських журналістів, премії від Європейського співтовариства за гуманітарну діяльність, премії "Європейське коло" Хорватського європейського дому та премії за життєвий доробок ім. Івана Шібля. Володіє англійською та німецькою мовами.

За роки перебування на посту керівника уряду Великої Британії Маргарет Тетчер завоювала репутацію "залізної

леді": у її Кабінеті всю роботу було побудовано на чіткій ієрархічності, підзвітності й високій особистій відповідальності; вона була яскравою захисницею монетаризму, обмеження діяльності профспілок суворими рамками законів. Наприкінці свого "правління" Тетчер поширила свою тверду політику на соціальну сферу - вона заохочувала приватну освіту, введення платної медицини.

Критики політики Кабінету Тетчер вказують на те, що внаслідок діяльності, яку вона провадила, посилювався вплив центральної бюрократії. Окрім того, уряд зробив цілу низку помилкових кроків, чим значно зміцнив вплив тіньових капіталів на життя країни.

Маргарет Тетчер як політичного лідера наділяють характеристиками мужності, твердості, цілеспрямованості тощо. У той час, як для її стилю властиві м'якість, поступливість, уміння йти на компроміси, пошук найбільш прийнятної для всіх лінії поведінки у політиці. Причиною даного протиріччя є, очевидно те, що Тетчер часто доводилось бути першою: перша жінка — голова консервативної асоціації студентів в Оксфорді, перша жінка-міністр тіньового Кабінету консервативної партії, лідер опозиції, прем'єр-міністр. І хоча зараз жінка у політиці вже не рідкість, як і жінка — лідер, прем'єр-міністр, усе-таки це ще не повсякденне явище. Жінки своєю більшістю значно активніші у низових партійних організаціях; якщо ж жінка пробивається до вершин політики, зазвичай вона змушена виявляти удвічі більшу активність, рішучість і цілеспрямованість, ніж чоловік, щоб довести свою компетенцію у цій сфері. Виявившись на такому рівні влади, вона не тільки починає діяти відповідно до чоловічого стандарту поведінки, а характеристики твердості, десь навіть жорстокості стають для неї більш прийнятними, їй властивими, хоча останнім часом спостерігається визначена тенденція до пом'якшення жіночого стилю політичного лідерства у зв'язку з тим, що жінці стало легше стати до політики.

Беназір Бхутто була прем'єр-міністром Ісламської Республіки Пакистан у 1988 — 1990 рр. і 1993 — 1996 рр. Вона — перша у новітній історії людства жінка-лідер мусульманської країни.

Уряд Беназір Бхутто загалом досяг певних успіхів — була проведена широкомасштабна електрифікація сільських районів країни, підвищені витрати на освіту і охорону здоров'я, але корупцію в роки правління Бхутто подолати не вдалося.

Впродовж останніх місяців 2007 року на неї було зроблено два замаху. Внаслідок другого терористичного акту 27 грудня 2007 року Бхутто загинула. У своїй останній промові напередодні замаху Беназір Бхутто сказала: "Я віддаю своє життя небезпеці, тому що наша країна знаходиться в небезпеці. Люди стурбовані. Але всі разом ми витягнемо країну з кризи!".

Десять років керівником уряду Індії була Індіра Ганді⁵. Коли вона стала прем'єр-міністром, а це відбулося у 1966 р., Індіру Ганді почали називати "індійською Сирімаво Бандаранаїке"⁶. При нагоді пояснимо: Сирімаво Бандаранаїке — прем'єр-міністр Шрі-Ланки — перша у світі жінка-прем'єр-міністр!

⁵ Індіра Ганді — почесний доктор Київського національного університету ім. Тараса Шевченка.

⁶ Дослідники діяльності Індіри Ганді на посту прем'єр-міністра звертають увагу на такі її основні прорахунки: насильна стерилізація населення та вбивство у 1984 р. сотень сикхів (сикхи — релігійні громади в Індії; у XVIII ст. створили у Пенджабі власну державу, завойовану 1849 р. британцями; 1947 р. підтримали утворення незалежної Індії; у 80-х р. XX ст. відновили прагнення до власної держави, що призвело до конфлікту з урядом Індії [9, с. 1228]) у їх святині — Золотому храмі в Амрітсарі, де засіли сепаратисти, під час військової операції "Голуба зірка".

Після смерті Раджива Ганді його дружина — італійка Соня — невістка Індіри Ганді — очолила найбільшу партію країни — Індійський національний конгрес, який, як відомо, був заснований її великим однофамільцем Матахмою Ганді. Після перемоги на виборах, Соня відмовилась від поста прем'єр-міністра, щоб "зберегти єдність нації". Своїм рішенням Соня Ганді вибила з рук тих, хто не бажав бачити іноземку на посту прем'єра, основну причину супротиву. У той же час, вона запропонувала обрати прем'єр-міністром Індії першого сикха по імені Манмохан Сінг. А фактично, і про це знають усі індійці, державою керувала італійка Соня Ганді. Дослідники династії родини Ганді звертають увагу й на те, що батько Соні під час Другої світової війни потрапив у полон під Одесою. Однак впродовж всього свого життя відчував велику повагу до нашої історії та культури, назвавши своїх трьох доньок не італійськими іменами (авт.).

У 1994 р. донька Бандаранаїке Чандрика Кумаратунга, перемігши на президентських виборах, призначила свою маму прем'єр-міністром. У 2000 р. у віці 84 років пані Сирімаво Бандаранаїке пішла у відставку. Її вважають найстаршою у світі політиком-жінкою.

Автори не стали аналізувати діяльність інших відомих жінок-керівників урядів своїх країн, зокрема, і чинного канцлера ФРН Ангели Меркель. На нашу думку, такий аналіз може стати предметом окремого наукового дослідження.

У контексті викладеного вище, слід додати, що ефективною політичною діяльністю впродовж останніх років зарекомендували себе державні секретарі США Мадлен Олбрайт, Кандоліза Райс та Гілларі Клінтон.

З 2007 р. високу посаду Генерального директора Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) обіймає коореянка Маргарет Чен.

УЧАСТЬ ТА ПОВНОВАЖЕННЯ ЖІНОК ПІВНІЧНИХ КРАЇН У ПОЛІТИЦІ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ [6]

Широке представництво жінок Північних країн у політиці є достатньо новим історичним явищем. Значний прорив у парламентську політику (мається на увазі представництво в парламенті на рівні 10% депутатів) був здійснений лише в 1970-ті роки. Водночас право голосу жінки усіх Північних країн отримали ще до 1920 року. Першими стали жінки Фінляндії, які отримали право голосу, а також право бути обраними в законодавчі органи в 1906 році (право голосу — першими в Європі, право бути обраними — першими у світі). І вже в першому демократично обраному парламенті Фінляндії жінки становили 10% парламентарів. В інших Північних країнах представництво жінок в національних парламентах до часів Другої світової війни було дуже незначним. 10%-й бар'єр було подолано у Швеції 1953 року, в Данії — 1966-го, Норвегії — 1973-го і Ісландії — 1983 року. До початку 1970-х років частка жінок, що брали участь у політиці загалом і у політичних виборах зокрема, у цьому регіоні була вищою за всі інші країни Європи.

1970-ті і 1980-ті роки стали новою фазою в політичній мобілізації жінок в індустріалізованих країнах Заходу. У Північних країнах політичну активність жінок спонукали не лише нові соціальні рухи (екологічний рух, рух миру, студентський рух та ін.), як було в більшості західних країн, а й традиційні політичні організації (зокрема, жіночі секції політичних партій були практично незалежними і часто піддавалися впливу ідей, що зароджувалися в феміністському русі).

1970-ті стали поворотним пунктом в жіночому політичному представництві Північних країн, що позначилося значним зростанням частки жінок у політичній еліті. В наступні роки жінки досягли вагомого впливу в процесі прийняття рішень на всіх рівнях і в усіх сферах політичного життя.

Сьогодні від 37 до 45% парламентарів у Данії, Фінляндії, Норвегії і Швеції становлять жінки. Перше місце посідає Швеція: 45% жінок у парламенті, тоді як середня частка жінок у парламентах демократичних країн світу становить усього 15%. Та навіть незважаючи на високу політичну мобілізацію жінок, політика у Північних країнах залишається ієрархічно структурованою і стратифікованою відповідно до статі. Жінки досі недопредставлені в політичній владі, насамперед у політичній і стратегічній еліті. Водночас цікаво відзначити, що жінки набагато краще представлені тут у найвищих ешелонах влади, ніж, наприклад, у бізнесі.

Одним з факторів все ж високого представництва жінок у політиці Північних країн є виборча система, що базується на пропорційному представництві (а не на мажоритарній системі), де кожний виборчий округ має лише одне місце для свого представника. Іншим чинником є відкритість процедури висунення кандидатів.

Значний вплив мають також соціально-економічні фактори: представництво жінок зазвичай є вищим у країнах з високим рівнем зайнятості і освіченості жінок, де суспільні обставини дозволяють жінкам поєднувати сімейні обов'язки і роботу або ж інші суспільні заняття (цікаво, що у таких країнах, як Німеччина і Нідерланди, де представництво жінок у політиці є вагомим, рівень зайнятості жінок є досить низьким).

Ще одним чинником є система соціального захисту з її загальним наголосом на егалітаризмі (наприклад, соціальна, економічна, регіональна рівність).

Значна увага приділяється розвитку та удосконаленню колективних дій жіночих організацій і мереж як всередині, так і поза політичними партіями, спрямованих на зростання участі жінок у політиці.

У багатьох країнах із значним представництвом жінок у вищих ешелонах влади використовується принцип квот. Найкращим прикладом такої стратегії є Норвегія. Скандинавські вчені наголошують, що для мобілізації жінок і залучення їх до політики необхідно поєднувати дії "зсередини" із тиском "ззовні". На думку дослідників, необхідними є як сильне громадянське суспільство з радикальними жіночими рухами феміністського спрямування, так і жіночі організації, що прикріплені до політичних структур (наприклад, жіночі партійно-політичні асоціації, секції чи мережі).

Досвід Північних країн показує, що існує ціла низка питань (наприклад, догляд за дітьми і політика гендерної рівності, політика проти жорстокості і сексуального насильства над жінками тощо), яким було приділено належну увагу передусім у результаті підвищеного представництва жінок у політиці. За таких умов змінюється не лише зміст політики, а й загальна політична культура і поведінка політичних діячів один до одного. Таким чином, збільшення представництва жінок у політиці є надзвичайно важливим для суспільства явищем не лише як показник рівності і демократії, а й як каталізатор зміни змісту і практики політики.

У Швеції, починаючи з 1994 р., політичні партії, що йдуть на вибори, включають у свої виборчі списки однакову кількість чоловіків і жінок. Результат проведеної роботи сьогодні вражає: Швеція — перша країна в світі, в якій у складі уряду 50% жінок.

У Норвегії закон про квоти поширюється на всі громадські організації і на участь жінок у керівництві компаніями.

Законодавством Франції для політичних партій, які беруть участь у виборах, передбачена норма, за якою у списках кандидатів має бути не більше 50% осіб однієї статі.

Квоти жіночого представництва в виборах введені в Аргентині та Індії. У Бразилії, Греції, Коста-Ріці, Домініканській Республіці, Перу, Індонезії, Парагваї, Боснії і Герцеговині, Сербії і Чорногорії в парламенті резервуються місця для жінок.

До Європейського парламенту від 12 країн ЄС обрано 28% жінок-депутатів. Практично всі постсоціалістичні країни після повернення до вільних виборів демонструють повернення до своїх традиційних цінностей і стереотипів. І потрібен час для визрівання нових демократичних цінностей і практик. Ці тенденції повністю підтверджуються і на досвіді пострадянської Росії.

Починаючи з 1991 року, ми є свідками постійного зниження чисельності жінок в органах законодавчої та виконавчої влади, а також серед голів адміністрацій суб'єктів Російської Федерації (РФ) і великих міст. За чисельністю жінок у парламенті серед країн СНД Росія посідає лише 12 місце, а серед парламентів світу — 110-е. Згідно з даними Росстату, в 2007 р. у верхній палаті Федеральних Зборів РФ було 5% жінок (10 жінок з 198 сенаторів). У нижній палаті — Державній Думі — жінки становили 10% (45 жінок з 450 депутатів). У законодавчих органах державної влади

суб'єктів РФ жінок було трохи більше 10%. (Присутність жінок-депутатів у нижній палаті Федеральних Зборів взагалі демонструє скоріше негативну динаміку: у складі першого скликання жінок було 13,6% (1993 р.), другого скликання (1995 р.) — 10%, третього (1999 р.) — 7,7%, четвертого — 10%, п'ятого (2007 р.) — знову 13,5%).

ЧОМУ ЖІНКИ-ПОЛІТИКИ БІЛЬШ ЕФЕКТИВНІ? [1; 10]

Згідно з дослідженням Американського журналу політології (American Journal of Political Science), жінки є найбільш ефективними законодавцями на Землі.

Минуло вже більше 90 років з моменту, коли перша жінка була обрана до Конгресу, але жінки-політики досі складають всього одну п'яту від всіх національних місць, і ситуація виглядає трохи більш позитивно лише на рівні штату. Але це більше, ніж просто удар по гендерній рівності, за словами експертів Американського журналу політології, оскільки жінки вважаються найбільш ефективним законодавцями на планеті. Дослідження показало, що саме жінки можуть ефективно формувати політику. Між 1984 і 2004 роками жінки отримали в середньому на \$49 млн більше на рік для своїх регіонів, ніж їх колеги-чоловіки.

Стрибок у витратах був так само помітний серед регіонів, де жінки отримали посади, які раніше обіймали чоловіки. Проекти, на які витрачалися ці гроші, не завжди були лише "жіночою" сферою діяльності. Ці нові закони були не тільки прийняті, але й отримали популярність.

Теж саме відбувається в політиці: жінки просувають (в середньому 3 на Конгрес) і підтримують (в середньому 26 на Конгрес) більше законів і вони також залучають більше спонсорів, ніж їх колеги-чоловіки. Згідно з дослідженням, яке було проведено Крегом Волденом і Аланом Вайзменом, усі законопроекти, внесені в період між 1981 і 2009 роками, які були підготовлені жінками, просунулися далі у законодавчому процесі, залучили більше уваги преси і в цілому вони вважаються більш важливими.

Виходить, що жінки кращі політики? Можливо, ні, вважають американські дослідники, але швидше за все жінки-політики кращі за своїх колег-чоловіків, тому що вони повинні бути більш успішними та наполегливими, щоб досягнути успіху.

Це називається ефектом "Джекі Робінсона", оскільки він був першим темношкірим гравцем у Головній бейсбольній лізі, і не випадково був одним з кращих бейсболістів всіх часів і народів.

ВИСНОВКИ

1. Політика стає все більш поширеною професією і надзвичайно важливим видом діяльності, які залучають до свого кола все більшу кількість людей. Жінки обирають політичну діяльність, оскільки мають відповідну освіту, уміння, амбіції та бажання.

2. Досвід європейських країн та США показує, що існує ціла низка питань (наприклад, догляд за дітьми і політика гендерної рівності, політика проти жорстокості і сексуального насилля над жінками тощо), яким було приділено належну увагу передусім у результаті підвищеного представництва жінок у політиці. За таких умов змінюється не лише зміст політики, а й загальна політична культура і поведінка політичних діячів один до одного.

3. Встановлено, що участь жінок у державному управлінні стабілізує країну. Зарубіжний досвід свідчить про те, що доцільно мати до 30—40% жінок у структурах влади, тоді суспільство розвивається стабільніше, воно соціально орієнтоване.

4. Участь жінок-депутатів у роботі парламентів та інших представницьких органів є вкрай важливою не тільки для самих жінок, як для суспільства в цілому. Як показує зарубіжний досвід, для жінок на перший план виходять питання екології, охорони дітей, охорони здоров'я, соціального захисту населення тощо, що знаходяться на периферії інтересів чоловіків.

5. Недостатнє представництво жінок у державних органах дає підставу для постановки питань: наскільки легітимні відповідні політичні структури? Чи є демократичним політичний лад даної держави?

6. Час від часу жінка сама приходиться у владу і править країною, і так було у всі часи, так повинно бути й у майбутньому.

Література:

1. Жінка і політика // Інтернет-ресурс.
2. Коршунова Л. Женщины-президенты. Інтернет-ресурс, etoya.ru
3. Пилипець Р. Жінки в історії України // Інтернет-ресурс ("Скіф", № 4, березень, 2010 р.).
4. Петренко І. Жінки в історії України. — К.: ТОВ "АГ-РАФ ГРУП", 2014. — 24 с.
5. Полонська-Василенко Н. Видатні жінки України. — Вінніпег-Мюнхен: Trident Press Ltd, 1969. — 151 с.
6. Солвейг Бергман. Участь та повноваження жінок Північних країн у політиці // У кн. Жінки в політиці: міжнародний досвід для України / За заг. ред.: Яни Свєрдлюк та Світлани Оксамитної // За матеріалами міжнародного наукового семінару "Жінки в політиці: міжнародний досвід для України". — Київ — НаУКМА — 7 жовтня 2005 року. — К.: Атіка, 2006. — С. 47 — 49 с.
7. Українки в історії / За заг. ред. В.Борисенко. — К.: Либідь, 2004. — 326 с.
8. Українки — нащадки амазонок // Інтернет-ресурс, 08/03/2013 від Vitalina.
9. УСЕ Універсальний словник-енциклопедія / Гол. ред. ради чл.-кор. НАНУ М. Попович. — К.: "Ірина", 1998. — 1551 с.
10. <http://www.thedailybeast.com/.../why-female-politicians-are-m...>
11. Омельченко Ю. Жінки-воїни в історії людства // Народна армія. — 7 березня. — 2014.

References:

1. Women and politics (2015), available at: <https://progender.wordpress.com/about/> (Accessed 22 July 2015).
2. Korshunova, L. (2015), "Women-Presidents", available at: etoya.ru (Accessed 22 July 2015).
3. Pylypets', R. (2010), "Women in the history of Ukraine", Skif, vol. 4.
4. Petrenko, I. (2014), Zhinky v istorii Ukrainy [Women in the history of Ukraine], AHRAF HRUP, Kyiv, Ukraine.
5. Polons'ka-Vasylenko, N. (1969), Vydatni zhinky Ukrainy [Famous women Ukraine], Trident Press Ltd, Vinnipeg-Miunkhen.
6. Berhman, S. (2006), "Participation and authority of women of the Nordic countries in politics", Za materialamy mizhnarodnoho naukovo seminaru "Zhinky v politytsi: mizhnarodnyj dosvid dlia Ukrainy" [According to the materials of the international scientific seminar "Women in Politics: International Experience for Ukraine"], NaUKMA, Kyiv, Ukraine.
7. Borysenko, V. (2004), Ukrainky v istorii [Ukrainian women in history], Lybid', Kyiv, Ukraine.
8. Zhinka-online (2015), "Ukrainian women - descendants of Amazons", available at: <http://www.zhinka-online.com.ua/novini-dlya-zhinki/nayka/219-ukrainky-nashchadky-amazonok.html> (Accessed 22 July 2015).
9. Popovych, M. (1998), USE Universal'nyj slovnyk-entsyklopediia [Universal Dictionary Encyclopedia], Iryna, Kyiv, Ukraine.
10. The Daily Beast (2011), "why female politicians are more effective", available at: <http://www.thedailybeast.com/newsweek/2011/01/22/why-female-politicians-are-more-effective.html> (Accessed 22 July 2015).
11. Omel'chenko, Yu. (2014), "Women warriors in history", Narodna armiiia.

Стаття надійшла до редакції 23.07.2015 р.